

نقش انقلاب اسلامی در ارتقاء علمی زنان ایران از نظر رهبر انقلاب اسلامی

زهرا اصلان زاده^۱

چکیده

نقش انقلاب اسلامی در ارتقاء علمی زنان ایران از منظر رهبر انقلاب اسلامی یکی از موضوعات کلیدی در تحلیل تحولات اجتماعی و فرهنگی پس از پیروزی انقلاب است. با توجه به تأکید رهبر انقلاب بر اهمیت علم و دانش برای همه افراد، به ویژه زنان، بررسی تأثیرات این انقلاب بر جایگاه علمی و اجتماعی زنان می‌تواند به درک بهتر از تحولات اجتماعی و فرهنگی پس از انقلاب کمک کند. این تحقیق تغییرات ایجاد شده در وضعیت علمی زنان و نقش انقلاب اسلامی در این زمینه می‌پردازد. روش این نوشتار توصیفی است و تکیه بر منابع کتابخانه‌ای دارد و بر اساس بیانات رهبر انقلاب اسلامی صورت می‌گیرد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که انقلاب اسلامی با تأکید بر رفع کم‌بهره‌گی زنان از معارف و معلومات، زمینه‌ساز رشد علمی و فرهنگی آنان شده است. همچنین، گسترش مراکز آموزشی و دانشگاه‌ها به بروز استعدادها در رشته‌های مختلف کمک کرده و به زنان این امکان را داده است که در عرصه‌های علمی و پژوهشی به موفقیت‌های چشمگیری دست یابند. علاوه بر این، انقلاب اسلامی به رفع تبعیض جنسیتی در عرصه علم و فرهنگ کمک کرده و فرصت‌های برابر برای زنان فراهم آورده است. در نهایت، با ترسیم الگوهای علمی و معنوی، به زنان این امکان داده شده است که در عرصه‌های مختلف به کمال برسند و نقش مؤثری در جامعه ایفا کنند. این نتایج نشان‌دهنده تأثیر عمیق انقلاب اسلامی بر ارتقاء جایگاه علمی و اجتماعی زنان در ایران از دیدگاه رهبر انقلاب اسلامی است.

کلید واژه: ارتقای علمی، الگو، انقلاب اسلامی، زن، علم، غرب.

۱. سطح دو؛ حوزه علمیه ولیعصر (عجل الله فرجه)

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، به مثابه یک زلزله فرهنگی و اجتماعی، نه تنها ساختارهای سیاسی و اقتصادی کشور را دگرگون ساخت، بلکه رویکردهای سنتی نسبت به نقش‌ها و جایگاه‌های اجتماعی، به ویژه در مورد زنان، را نیز به چالش کشید. پیش از انقلاب، اگرچه گام‌هایی در جهت ورود زنان به عرصه‌های عمومی برداشته شده بود، اما این مشارکت غالباً تحت تأثیر الگوهای غربی و با محدودیت‌های فرهنگی و اجتماعی خاصی همراه بود. با وقوع انقلاب، گفتمان جدیدی بر پایه آموزه‌های اسلامی شکل گرفت که بر اهمیت حضور فعال و سازنده زنان در تمامی عرصه‌ها، از جمله علم و آموزش، تأکید داشت. این رویداد عظیم تاریخی، دریچه‌های جدیدی را به سوی پیشرفت‌های علمی و فرهنگی برای قشر عظیمی از زنان ایرانی گشود که پیش از آن کمتر به آن پرداخته شده بود. مقاله حاضر با تمرکز بر این تحول بنیادین، بر آن است تا با موشکافی دیدگاه‌ها و رهنمودهای رهبر انقلاب اسلامی در این خصوص، به تبیین چگونگی تأثیر این انقلاب بر ارتقاء علمی زنان ایرانی بپردازد و نشان دهد که چگونه این دیدگاه‌ها، مسیر توسعه علمی و فرهنگی آنان را هموار ساخته است.

اهمیت این موضوع از آن روست که پرداختن به آن، علاوه بر آشکار ساختن پیشرفت‌های حاصله در زمینه مشارکت علمی زنان، می‌تواند به ارائه الگویی موفق در حوزه توسعه انسانی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی منجر شود. در جهانی که چالش‌های فراوانی بر سر راه رشد و بالندگی زنان وجود دارد، بررسی این تجربه می‌تواند الهام‌بخش جوامع دیگر باشد. همچنین، این موضوع کمک می‌کند تا با زوایای کمتر دیده شده‌ای از دستاوردهای انقلاب آشنایی صورت گیرد.

از منظر رهبر انقلاب اسلامی، که به عنوان یک رهبر جامع‌الاطراف، دیدگاه‌های ایشان ابعاد مختلف حیات انسانی را در بر می‌گیرد، ارتقاء علمی زنان نه تنها یک ضرورت اجتماعی، بلکه یک تکلیف الهی و انسانی است. ایشان همواره بر این نکته تأکید داشته‌اند که علم، ابزار قدرتمندی برای رشد فردی و اجتماعی است و زنان با بهره‌مندی از این ابزار، می‌توانند نقش‌های بی‌بدیلی در ساختن جامعه‌ای آرمانی ایفا کنند. این دیدگاه، فراتر از یک رویکرد سیاسی، ریشه‌های عمیقی در مبانی دینی و انسانی دارد.

ابعاد این مسئله شامل بررسی زمینه‌های مساعد ایجاد شده پس از انقلاب برای ورود زنان به عرصه‌های علمی، و همچنین واکاوی چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی آنان در این مسیر است. فرضیه این نوشتار مبتنی بر این است که انقلاب اسلامی، گامی مهم در ارتقای فرهنگی جامعه به خصوص در مسئله زنان ایجاد کرده است که موضوع مورد بحث یکی از مصادیق آن است.

آثاری مشابه در موضوع مورد بحث نگاشته شده است؛ از جمله:

مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، *عرصه‌های حضور اجتماعی زن*. سال ۱۳۹۸؛ در این کتاب، دیدگاه‌های مقام معظم رهبری در موضوع حضور زن در اجتماع بیان شده است و در بخشی‌هایی از آن، حضور زن در عرصه علمی بعد از انقلاب اسلامی بیان شده است.

مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، *جایگاه و مسائل زن در فرهنگ اسلام و تجدد*. سال ۱۳۹۸؛ در این اثر نیز دیدگاه‌های رهبری در موضوع زن، در فرهنگ اسلامی و غربی مقایسه شده است که در بخشی از آن، عرصه حضور علمی زن نیز دیده می‌شود.

مقاله: *واکاوی نقش اجتماعی زن از منظر آیت الله خامنه‌ای*، منصوره لولآور، راضیه شاهمرادی، سال ۱۴۰۴. در این مقاله نقش اجتماعی زن بعد از انقلاب اسلامی تبیین شده است که حضور اجتماعی زن در عرصه علمی یکی از مصادیق آن است.

آثار نامبرده و دیگر آثار مشابه دارای خصوصیات و امتیازات خاص خود هستند اما اثری که به طور خصوص نقش انقلاب اسلامی در عرصه علمی زنان را بررسی کرده باشد، یافت نشد؛ از این رو این مقاله می‌تواند خلأ موجود را مرتفع سازد.

الف) مفهوم شناسی

در این بخش از نوشتار در مورد مفاهیم کلیدی توضیح داده می شود و از جهت لغت و اصطلاح در مورد آنها توضیح ارائه خواهد شد.

۱) انقلاب اسلامی

انقلاب در زبان فارسی به معنای دگرگونی و تغییر بنیادی در ساختارها و نهادهای یک جامعه است که معمولاً با سرعت و شدت زیادی رخ می دهد. این دگرگونی می تواند شامل جنبه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی یا فرهنگی باشد.^۱

در زبان عربی، واژه انقلاب از ریشه «قَلَبَ» به معنای دگرگون شدن، زیر و رو شدن، برگشتن و تحول یافتن است. این واژه به تغییر وضعیت یک چیز از حالتی به حالت دیگر اشاره دارد.^۲ اسلام در زبان فارسی به معنای دینی الهی است که پیامبر آن محمد (صلی الله علیه و آله) است و بر پایه تسلیم و بندگی در برابر خداوند بنا شده است.^۳ این دین شامل مجموعه ای از اعتقادات، احکام و اخلاقیات برای سعادت دنیا و آخرت است.

واژه «اسلام» در زبان عربی از ریشه «سَلَّمَ» به معنای صلح، تسلیم، سلامت و فرمانبرداری است. به طور خاص، به معنای تسلیم در برابر اراده و اوامر خداوند یکتا می باشد.^۴ با توجه به معانی لغوی، «انقلاب اسلامی» به معنای دگرگونی و زیر و رو شدن بنیادی در یک جامعه بر اساس اصول و ارزش های دین اسلام است. این یعنی تحولی که مسیر خود را از تسلیم و بندگی در برابر خداوند می گیرد.

در اصطلاح، انقلاب اسلامی به جنبش و تحولی فراگیر اطلاق می شود که با هدف برپایی حکومت اسلامی و اجرای احکام الهی در جامعه شکل می گیرد. این انقلاب نه تنها به تغییرات سیاسی، بلکه

۱. دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱ ص ۲۶۴.

۲. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۶۸۱؛ قرشی، قاموس قرآن، ج ۶ ص ۲۳؛ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱ ص ۶۸۵؛ مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۹ صص ۳۳۶-۳۳۷.

۳. صعیدی، الإفصاح فی فقه اللغة، ج ۲ ص ۱۲۶۷.

۴. فراهیدی، العین، ج ۷ ص ۲۶۶-۲۶۵.

به دگرگونی عمیق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بر اساس آموزه‌های اسلام نیز می‌پردازد و به دنبال ایجاد یک نظام مستقل و مردمی مبتنی بر عدالت و ارزش‌های دینی است.^۱

۲) زن

مفهوم زن از مفاهیمی است که در زبان فارسی بسیار استعمال می‌شود. برای واژه زن در فرهنگ نامه‌های لغت فارسی معانی مختلفی ذکر شده است، از جمله: نقیض مرد، بانو، انسان ماده، ماده بشر، زوجه، عیال انسان و مفاهیمی دیگر که همه اشاره به جنس زن دارد.^۲

در اصطلاحات علوم از جمله علوم اجتماعی نیز این واژه به همان معنای لغوی خود استعمال می‌شود.^۳

در اندیشه مقام معظم رهبری، بعد از انقلاب اسلامی، حضور زنان در فعالیتهای اجتماعی انقلاب موجب شد تعریفی که دنیای غرب و شرق از زن ارائه می‌دهد در هم شکسته شده و تعریف جدیدی مطابق دستورات اسلام در این خصوص شکل بگیرد، ایشان می‌فرمایند:

«در انقلاب اسلامی و در دفاع مقدّس، زنانی ظهور کردند که می‌توانند تعریف زن و حضور او در ساحت رشد و تهذیب خویش، و در ساحت حفظ خانهای سالم و خانواده‌ی متعادل، و در ساحت ولایت اجتماعی و جهاد امر به معروف و نهی از منکر، و جهاد اجتماعی را جهانی کنند و بن‌بستهای بزرگ را در هم بشکنند. اقتدار و جذبه‌ی تازه‌ای به برکت خون این زنان مجاهد در عصر جدید ظهور کرده است که زنان را ابتداء در جهان اسلام تحت تأثیر قرار داد و دیر یا زود در سرنوشت و جایگاه زنان جهان دست خواهد برد.»^۴

۱. غفرانی، فرهنگ اصطلاحات روز، ص ۱۲۳؛ دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱ ص ۲۶۴؛ مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۴ ص ۱۲۹.

۲. نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۳ ص ۱۷۷۷؛ دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱ ص ۱۵۸۲.

۳. همان.

۴. مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، الگوی زن، ص ۱۳۴.

انسان رهروست، از خود دور کند، تا بتواند آن راه را برود؛ کما اینکه زن ایرانی در دوران انقلاب و در دوران جنگ همین کار را کرد، و انتظار این است که در همه‌ی دوران انقلاب همین کار را بکند. اما الگوی زن ایرانی در این راه، همان است که گفته شد؛ **زینب الگوست. زینب زنی نبود که از علم و معرفت بی‌بهره باشد؛ بالاترین علمها و برترین و صافی‌ترین معرفتها در دست او بود.**^۱

در مقابل چنین تفکری، بعد از انقلاب اسلامی در دنیای غرب، زن وسیله‌ای برای لذت جویی مرد قرار داده شده است و الگوهایی که غرب در این عرصه به نمایش گذاشته، با همین هدف بوده است: «در الگوی اروپایی زن، مسأله این نیست که آنها می‌خواهند زن عالم باشد، اما اسلام نمی‌خواهد زن عالم باشد؛ آنها می‌خواهند زن در مناصب اجتماعی و صحنه‌ی اجتماعی باشد، ولی اسلام نمی‌خواهد؛ قضیه این نیست اسلام زنان عالمه‌ی بزرگی پرورش داده است. اگر امروز هم در جامعه‌ی ما مشاهده کنید، می‌بینید که متخصصان زن، دانشمندان زن، پزشکان زن، محققان زن و هنرمندان بزرگ زن کم نیستند؛ انسانهای ارزش‌آفرین و صاحب فکر و مکتب در بین آنها هست ... بین ما و آنها، بین تفکر و ارزش‌گذاری اسلامی و غربی، بحث بر سر اینها نیست؛ بحث بر سر چیز دیگری است. الگوی غربی امروز اروپایی، برخاسته و زاییده از الگوی باستانی رومی و یونانی آنهاست. آن روز هم اینطور بود که زن وسیله‌ای برای تکلیف و التناذ مرد بود و همه چیز تحت الشعاع این بود، امروز هم این را می‌خواهند؛ حرف اصلی غربی‌ها این است.»^۲

در همین راستا، رهبر انقلاب اسلامی، در سال‌های اخیر، برای تبیین جایگاه واقعی علمی و فرهنگی زن، الگوی سوم زن را ترسیم کرده‌اند. این الگو که در مقابل الگوهای شرقی و غربی قرار می‌گیرد، ابعاد گسترده‌ای داشته و بر تلفیق اصالت‌های معنوی با پیشرفت‌های علمی و فرهنگی تأکید دارد. این دیدگاه، زن را موجودی توانمند در عرصه‌های مختلف، برخوردار از هویت مستقل و عاملیت فعال معرفی می‌کند. هدف از ترسیم این الگو، نشان دادن ظرفیت‌های بی‌نظیر زن در عین پایبندی به ارزش‌های بنیادین و هویتی اوست.^۳

۱. در دیدار با جمع کثیری از پرستاران به مناسبت روز پرستار: ۱۸/۲۲/۱۳۷۰.

۲. مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، *جایگاه و مسائل زنان در فرهنگ اسلام و تجدید*، ص ۱۳۳.

۳. مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، *ارمغان*، ص ۴۴۲؛ مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، *الگوی زن*، ص ۱۳۳.

نتیجه‌گیری

این مقاله به بررسی تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر ارتقای علمی زنان، با تمرکز بر دیدگاه‌ها و رهنمودهای رهبر انقلاب اسلامی می‌پردازد. انقلاب اسلامی با دگرگون ساختن رویکردهای سنتی، فرصت‌های بی‌سابقه‌ای را برای حضور فعال و سازنده زنان در عرصه‌های علمی و آموزشی فراهم آورد. این نقش مهم در ابعاد زیر بررسی شد:

۱. رفع کم‌بهره‌گی زنان از معارف و معلومات

انقلاب اسلامی با تأکید بر اهمیت علم‌آموزی برای همه افراد، به ویژه زنان، به رفع کم‌بهره‌گی آنان از معارف و معلومات کمک شایانی کرد. پیش از انقلاب، زنان به دلیل موانع فرهنگی و اجتماعی از دسترسی به آموزش و تحصیلات عالی محروم بودند. با پیروزی انقلاب، این موانع کاهش یافت و زنان توانستند به دانشگاه‌ها و مراکز علمی راه یابند. این تغییرات به افزایش تعداد زنان تحصیل کرده و فعال در عرصه‌های علمی منجر شد.

۲. زمینه‌سازی رشد علمی و فرهنگی زنان

انقلاب اسلامی با ایجاد بسترهای آموزشی جدید و تأکید بر نقش زنان در جامعه، زمینه‌ساز رشد علمی و فرهنگی آنان شد. گسترش دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در سراسر کشور، فرصت‌های بی‌نظیری را برای تحصیل زنان فراهم آورد. این روند به زنان این امکان را داد که توانایی‌های فکری و علمی خود را شکوفا کنند و در رشته‌های مختلف به موفقیت‌های چشمگیری دست یابند. در نتیجه، شاهد افزایش حضور زنان در عرصه‌های علمی و پژوهشی هستیم.

۳. زمینه‌سازی بروز استعدادها در رشته‌های مختلف

انقلاب اسلامی با توسعه مراکز علمی و دانشگاه‌ها، فرصت‌های جدیدی برای بروز استعدادهای زنان فراهم کرد. این گسترش آموزشی به زنان این امکان را داد که در رشته‌های مختلف تحصیل کنند و به مدارج عالی دست یابند. با فراهم شدن بستر مناسب، زنان توانستند در عرصه‌های علمی، پژوهشی و مدیریتی به موفقیت‌های چشمگیری دست یابند. این روند به غنای علمی و فرهنگی جامعه کمک شایانی کرد.

۴. رفع تبعیض جنسیتی در عرصه علم و فرهنگ

انقلاب اسلامی با تأکید بر حقوق و استعداد‌های زنان، به رفع تبعیض‌های جنسیتی در عرصه علم و فرهنگ کمک کرد. پیش از انقلاب، زنان با موانع زیادی در دستیابی به فرصت‌های آموزشی و شغلی مواجه بودند. با پیروزی انقلاب، این موانع کاهش یافت و زنان توانستند در عرصه‌های مختلف علمی و فرهنگی به فعالیت بپردازند. این تغییرات به ارتقاء جایگاه زنان در جامعه و افزایش مشارکت آنان در تصمیم‌گیری‌های کلان منجر شد.

۵. ترسیم الگوهای علمی و معنوی برای زنان

رهبر انقلاب اسلامی با معرفی الگوهای متعالی از زنان تاریخ اسلام، به ترسیم الگوهای علمی و معنوی برای زنان پرداخته‌اند. این الگوها به زنان نشان می‌دهند که می‌توانند همزمان در عرصه‌های علمی و فضیلت‌های معنوی به کمال برسند. با تأکید بر "الگوی سوم زن"، که تلفیق اصالت‌های معنوی با پیشرفت‌های علمی را مدنظر دارد، زنان به عنوان موجوداتی توانمند و فعال در جامعه معرفی می‌شوند. این الگوها به زنان انگیزه می‌دهند تا در مسیر رشد و پیشرفت گام بردارند.

در مجموع، انقلاب اسلامی ایران با ایجاد تغییرات بنیادین در رویکردهای اجتماعی و فرهنگی، نقش محوری در ارتقاء علمی زنان ایفا کرده است. این تحول نه تنها به افزایش دسترسی زنان به آموزش و فرصت‌های علمی منجر شده، بلکه با رفع تبعیض‌ها و ترسیم الگوهای متعالی، زمینه را برای شکوفایی کامل استعدادها و توانمندی‌های زنان در جامعه فراهم آورده است.

فهرست منابع

* قرآن کریم. ترجمه ناصر مکارم شیرازی.

۱. امام خمینی، روح الله، جایگاه زن در اندیشه امام خمینی (ره)، تهران: نشر آثار امام خمینی، چاپ یازدهم، ۱۳۸۷.
۲. مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ارمغان، تهران: مؤسسه انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸.
۳. _____ الگوی زن، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸.
۴. _____ جایگاه و مسائل زنان در فرهنگ اسلام و تجدد، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸.
۵. _____ عرصه‌های اجتماعی حضور زن، تهران: انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸.
۶. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ متوسط دهخدا، تهران: دانشکده ادبیات، چاپ دوم، ۱۳۹۰.
۷. رضایی، محمد علی، تفسیر قرآن مهر، تهران: پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۸. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: درس‌هایی از قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۸.
۹. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران: صدرا، چاپ هشتم، ۱۳۸۴.
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سی و دوم، ۱۳۷۴.
۱۱. نفیسی، علی اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران: خیام، چاپ اول، بی تا.
۱۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار الفکر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.
۱۳. راغب اصفهانی، حسین، مفردات الفاظ القرآن، بیروت: دارالقلم، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۱۴. صعیدی، عبدالفتاح، الإفصاح فی فقه اللغة، قم: الاعلام الاسلامی، چاپ چهارم، ۱۴۱۰ق.

۱۵. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران: ناصر خسرو، چاپ سوم، ۱۳۷۲.
۱۶. غفرانی، محمد، فرهنگ اصطلاحات روز، بیروت: ناشرون، چاپ اول، ۱۳۷۴.
۱۷. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، قم: هجرت، چاپ دوم، ۱۴۰۹ق.
۱۸. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمة، قم: دارالحدیث، چاپ یازدهم، ۱۳۸۹.
۱۹. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: وزارت ارشاد، چاپ اول، ۱۳۶۸.